

Григоренко Я. О.

СВІТОВА ОФШОРНА СИСТЕМА: ЕВОЛЮЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ

Розглянуто історичний аспект виникнення такого феномену, як офшорні зони. Визначено основну класифікацію світових центрів офшорних зон та здійснено аналіз сучасного функціонування офшорних юрисдикцій.

Ключові слова: офшор, податкове планування, ринок євровалют, податкова гавань, вплив капіталу, іноземні інвестиції.

Останніми роками актуалізується необхідність більш глибокого вивчення діяльності офшорних фінансових центрів (офшорних зон), оскільки вони великою мірою впливають на глобальні фінансові потоки, а отже, висвітлення історичних аспектів їх функціонування набуває вкрай важливого значення.

З точки зору міжнародного права офшорна компанія є самостійною юридичною особою, що провадить діяльність відповідно до законодавства країни реєстрації. Це компанія, зареєстрована в країні, податкове законодавство якої частково або повністю звільняє юридичних осіб від сплати податків (як правило, вони замінені на фіксоване мито) за умови непровадження підприємницької діяльності на території країни реєстрації. Наприклад, багамська компанія оподатковується лише на Багамських Островах. Якщо її власник – іноземець, а компанія не провадить діяльності на Багамських Островах, то вона набуває статусу офшорної й офіційно звільняється від будь-якого оподаткування. Офшор – один із найефективніших методів податкового планування¹.

Проблематику офшорних зон досліджують відомі вітчизняні та зарубіжні вчені: М. О. Баймуратов, І. В. Бураковський, А. Р. Горбуша, А. Р. Горбунов, В. В. Гурзенкін, М. С. Гучерієв, В. Г. Ігнатов, О. В. Михайловська, Ю. М. Пахомов, С. С. Стецюк, Н. О. Шеховцов, Б. А. Хейфец, Н. Шексон та ін.

Офшорні зони, або податкові гавані, часто називають “податковим раєм” унаслідок неправильного перекладу з англійської мови слова haven (“гавань”) як heaven (“рай”)².

Якщо розглядати офшорні фінансові центри (зони) лише в аспекті ухилення від сплати податків, то слід зазначити, що зони з низьким рівнем оподаткування виникли кілька сторіч тому.

Наприклад, у XV ст. багато англійських купців обрали місцем продажу товарів Фландрію, яка була досить розвинутим комерційним центром із невисоким рівнем податків, адже вони отримували можливість сплачувати значно менше податкових зборів, ніж на батьківщині.

¹ Offshore financial centre / Wikipedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Offshore_financial_centre.

² Polan R. The Offshore World: Sovereign Markets, Virtual Places, And Nomad Millionaires / R. Polan. – Ithaca, N. Y. : Cornell University Press, 2003. – 240 p.

Шлях Великобританії як “податкової гавані” розпочався у 1929 р. із судової справи щодо компанії Egyptian Delta Land and Investment Co. Ltd. V. Todd. Хоча компанія була зареєстрована в Лондоні, вона не провадила діяльності у Великобританії, а отже, не підлягала британському оподаткуванню. Виникла “лазівка”, яка в певному сенсі й зробила цю країну “податковою гаванню”. Компанії отримали можливість зареєструватися у Великобританії, але не сплачувати податки. Відповідно іноземні компанії могли користуватися послугою “віртуального резидентства”.

У США офшорні зони з’явилися з упродовженням значних податкових пільг у штатах Нью-Джерсі та Делавер на початку ХХ ст., де за можливість діяльності на їхній території компанії мали сплачувати невелику франшизу, яка за кілька років забезпечувала їм до 40 % загального заробітку. Кількість таких компаній зростала в геометричній прогресії.

Нині штат Делавер асоціюється лише зі словом “офшор”, а іноземні покупці використовують пільги, які він надає, при купівлі нерухомості в США або сусідніх країнах.

Ажіотаж у США стосовно використання зон із низьким рівнем оподаткування пов’язують із Великою депресією. Так, у 1936 р. рівень оподаткування персональних доходів становив 79 %, що зумовило необхідність пошуку шляхів зменшення податкового тягара.

Водночас Швейцарія, досить уважно вивчивши досвід штатів Нью-Джерсі й Делавер, усіляко намагалася лібералізувати свої закони щодо іноземних інвестицій. З метою поліпшення привабливості умов банківських вкладів було створено один із ключових елементів сучасних офшорних фінансових центрів – банківську таємницю, а відповідно й систему анонімних рахунків. Це стало новим етапом розвитку офшорних юрисдикцій.

У 1934 р. прийнято поправку до Закону про банківську діяльність, згідно з якою введено кримінальну відповідальність за розголошення банківської таємниці. Новий закон дозволяв не розкривати інформацію про будь-які рахунки у швейцарських банках навіть на вимогу інших держав, включаючи саму Швейцарію³.

Хвиля “офшоризації” у 1930-ті роки охопила багато невеликих країн, які, наслідуючи приклад Швейцарії, почали називати себе “податковими гаванями”. Ліхтенштейн, наприклад, увів швейцарський франк як основну валюту та адаптував законодавство таким чином, щоб зняти будь-які обмеження щодо громадянства власників компаній, зареєстрованих у країні. Люксембург одним із перших використав поняття “холдингу” та звільнив такі компанії від податку на прибуток. Також було запроваджено банківську таємницю.

Значно вплинули на розвиток сучасної світової офшорної системи ринки євровалют, які не мають державної належності та часто називаються фінансовими ринками офшорів.

---

³ *Chavagneux C. Une theorie des paradis fiscaux / C. Chavagneux // Alternatives Economiques. – 2002. – № 203 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.alternatives-economiques.fr/une-theorie-des-paradis-fiscaux_fr_art_158_16909.html.*

Ринок євровалют – це міжнародний ринок позичкових капіталів, на якому операції здійснюються в євровалютах. Поняття “євровалюта” не пов’язане прямо з євро та Єврозоною. Префікс “євро” свідчить лише про те, що територіальне розміщення банку, який приймає вклади, не збігається з територією, де валюта емітована і є законним платіжним засобом. Валюта виходить з-під контролю національних валютних органів, зокрема центрального банку – емітента. Наприклад, євродолари – це долари, розміщені у банку за межами США. Операції з євродоларами не регламентуються США (країною – емітентом валюти). У більшості випадків операції на ринку євровалют здійснюються у вигляді короткострокових (до 18 місяців) кредитів. Кредиторами на євrorинку є переважно приватні комерційні банки, а позичальниками – транснаціональні корпорації та держави, що мають потребу в іноземній валюті. На сьогодні ринок євродоларів – найбільший ринок євровалют, відтак приблизно 45 % фінансових угод укладається саме в євродоларах. Британські та американські банки розпочали діяльність на ринку євровалют на початку 1960-х років, а вже в 1970-ті роки цей ринок набув глобального характеру.

Вплив “податкових гаваней” на менш розвинуті країни дотепер ґрунтовно не вивчений. Механізми такого впливу на економічну діяльність і капітальні вкладення в найменш розвинутих країнах недостатньо проаналізовані в сучасній економічній літературі.

Негативні наслідки діяльності “податкових гаваней” для країн, що розвиваються, пов’язані насамперед із податковою конкуренцією. Капітали, що надходять до таких гаваней, стали б надбанням національних економік за умови узгодженої податкової політики⁴.

Згідно зі звітами Організації економічного співробітництва та розвитку “податкові гавані” були однією з найважливіших причин світової фінансової кризи 2007 р., адже завдяки можливості приховувати актуальні дані вони зумовили виникнення інформаційної асиметрії між гравцями на фінансовому ринку.

Сучасну світову офшорну систему умовно поділяють на чотири групи:

- європейські податкові гавані;
- британська зона, центр якої розташований у лондонському Сіті. Її офшори поширюються на весь світ, а межі приблизно відповідають кордонам колишньої Британської імперії;
- офшори, що входять до зони впливу США;
- території, котрі не піддаються класифікації (наприклад, Сомалі)⁵.

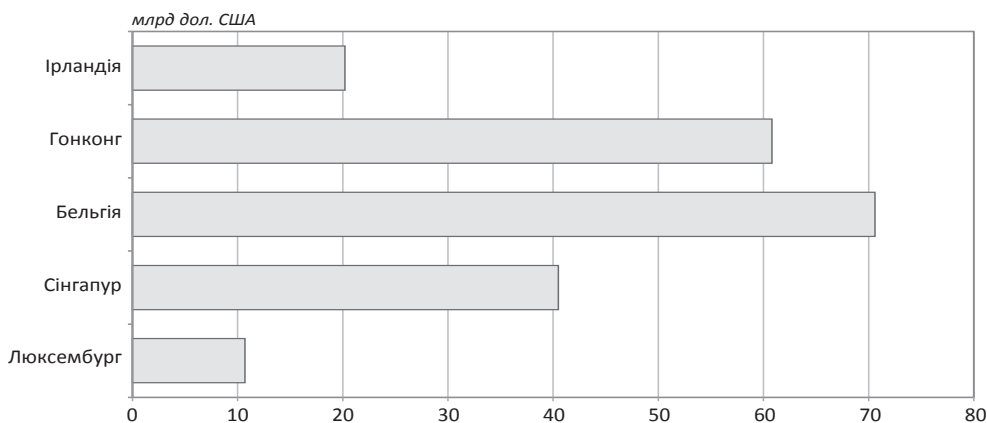
Однією з найпривабливіших зон у секторі приватних банківських операцій є Сінгапур, який наприкінці 1960-х років у зв’язку з воєнними конфліктами в Азійському регіоні й відповідно збільшенням кількості валютних

⁴ Blanco L. R. Are Tax Havens Good Neighbors? An LDC Perspective / L. R. Blanco, C. L. Rogers // SSRN Working Papers. – 2009. – 10 Jul. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1432630.

⁵ Шэксон Н. Люди, обокравшие мир. Правда и вымысел о современных офшорных зонах / Н. Шэксон. – М. : ЭКСМО, 2012. – 382 с. – (Серия “Библиотека “Коммерсантъ”. Актуальные события”).

операцій створив умови для відкриття філій іноземних банків на своїй території. Зростання капіталізації в Сінгапурі було феноменальним – зі 150 млрд дол. США в 1998 р. до 1173 млрд на кінець 2007 р. Водночас навіть за такої динаміки найважливішою проблемою для країни є брак кваліфікованих кадрів, хоча в обслуговуванні фінансового сектору зайнято близько 130 тис. осіб. Світова економічна криза дещо сповільнила зростання.

На сьогодні провідні позиції згідно з рейтингом міжнародної інвестиційної привабливості Конференції ООН займають Гонконг, Бельгія, Люксембург та Сінгапур. Нещодавно до них приєдналася Ірландія (рис. 1). Ці країни є лідерами за високим абсолютним показником припливу іноземних інвестицій не тільки завдяки привабливому інвестиційному клімату, а й тому, що діють як “шлюзи” з гігантськими фінансовими потоками відносно розмірів їхніх національних економік. Наприклад, обсяги банківських операцій у Люксембурзі перевищують його ВВП у 25 разів.

Рис. 1. Обсяги іноземних інвестицій у 2010–2012 рр.

Складено за: Доповідь щодо світових інвестицій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2012overview_en.pdf.

Для України в умовах нарощування зовнішнього боргу приклад таких країн міг би виявитися корисним під час пошуку шляхів розвитку національної економіки, адже з нашої країни щороку через пов'язаних осіб виводиться в офшори близько 100 млрд грн. За офіційними даними, обсяг прямих інвестицій (акціонерний капітал) з України в економіку країн світу на 1 січня 2013 р. становив 6,482 млрд дол. США, зокрема в країни ЄС – 6,046 млрд (93,3 % загального обсягу), країни СНД – 340,6 млн (5,2 %), в інші країни світу – 95,3 млн дол. США (1,5 %). Прямі інвестиції з України надходили до 49 країн світу, але здебільшого на Кіпр (89,6 %, або 5,8 млрд дол. США)⁶.

⁶ Обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну у 2012 р. скоротився до 6 млрд дол. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics.unian.net/ukr/news/157489-obsyag-pryamih-inozemnih-investitsiy-v-ukrajinu-u-2012-rotsi-skorotivsya-do-6-mlrd-dol.html>.

За даними Державної служби статистики України, до десяти основних країн-інвесторів за 2012 р., на які припадає 82 % загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 15 075,5 млн дол. США, Німеччина – 7432,7 млн, Нідерланди – 5040,8 млн, Російська Федерація – 3706,1 млн, Австрія – 3300,7 млн, Великобританія – 2396 млн, Британські Віргінські острови – 1805,7 млн, Франція – 1796,8 млн, Швеція – 1578,6 млн та Швейцарія – 1085,1 млн дол. США. (рис. 2).

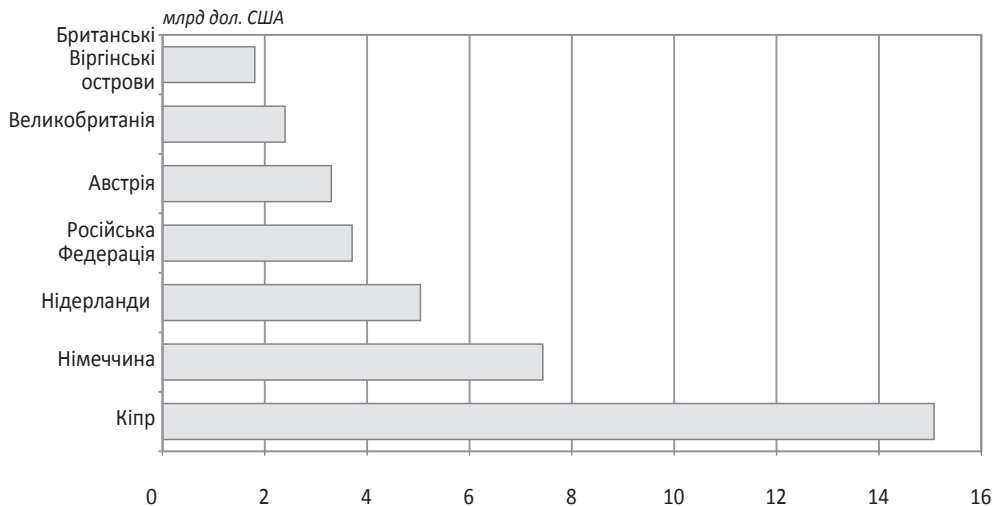

Рис. 2. Обсяги іноземних інвестицій в національну економіку за 2012 р.

Складено за: Інвестиційний клімат в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/file/link/193968/file/invest_klimat%2004_12_2012.doc.

Оскільки Кіпр донедавна залишався основним іноземним інвестором у національну економіку, можна говорити про повернення частки виведених коштів у формі прямих іноземних інвестицій.

Офіційний перелік офшорних зон в Україні визначено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.02.2011 № 143-р⁷. Стосовно співробітництва з країнами за цим переліком у п. 161.2 Податкового кодексу України зазначено, що у разі укладення договорів, які передбачають здійснення оплати товарів, робіт чи послуг на користь нерезидентів, витрати платників податків на оплату вартості таких товарів, робіт чи послуг включаються до складу їхніх валових витрат у сумі, що становить лише 85 % від їх оплаченої вартості⁸.

⁷ Про перелік офшорних зон : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2011 № 143-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/143-2011-%D1%80>.

⁸ Реформування податкової системи в умовах впровадження Податкового кодексу України : електрон. навч. посіб. / Інститут післядипломної освіти Національного університету ДПС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tc.nusta.com.ua/dkpku/komentar/3_s161/3_s161.htm.

Згідно зі звітом Світового банку, українська податкова система – одна з найскладніших у світі. Український бізнес у тій або іншій формі сплачує 135 різних податків. В європейських країнах, наприклад, кількість податків становить не більше 10. Таким чином, через високі податки та надмірну бюрократизацію в Україні залишається небагато варіантів ведення підприємницької діяльності без використання схем податкової оптимізації. Сучасна вітчизняна фіскальна система є досить складною, а податки доволі заплутаними й високими. З метою зниження податкового тиску уряд України прийняв рішення про зменшення ставки податку на прибуток підприємств із 19 до 16 %, що значно нижче, ніж у Франції, Німеччині, Австрії та Італії. Відповідні правила оподаткування почнуть діяти з 1 січня 2014 р. Такі кроки мають сприяти припливу іноземного капіталу в Україну та поліпшенню умов діяльності вітчизняних підприємств, водночас потрібно усвідомлювати необхідність структурних змін в економіці з метою поліпшення національного інвестиційного клімату.

На сьогодні найсуттєвішим кроком у боротьбі з впливом капіталів з України є розроблений фахівцями Державної податкової служби України за участі представників аудиторської компанії “Price Waterhouse Coopers” закон про внесення змін до Податкового кодексу України щодо трансфертного ціноутворення⁹. Основною метою регулювання трансфертного ціноутворення у світі є контроль за рівнем цін під час здійснення операцій між пов’язаними особами з метою запобігання ухиленню бізнесу від сплати податків. Закон суттєво відрізняється від європейських аналогів, адже його вимоги є значно жорсткішими, регулювання стосується ширшого спектра підприємств та операцій, а штрафи вищі.

Сьогодні деякі країни, що ведуть боротьбу з “податковими гаванями”, мають у своєму складі ознаки офшорних юрисдикцій. Це призводить до неузгодженості у визначенні шляхів цієї боротьби. Головною проблемою для всіх, хто намагається обмежити чи контролювати діяльність “податкових гаваней”, є явище непрозорості. Майже всі зони, які ми вважаємо такими гаванями, створили систему та правила, що дають можливість приховувати справжнього власника активів, депонованих у їхніх юрисдикціях. Поки діє банківська таємниця, зберігається ймовірність не тільки уникнення оподаткування, а й відмивання коштів. Тому прозорість операцій залишається ключовим питанням, яке неможливо вирішити без наявності узгоджених на міжнародному рівні правил, що допоможуть у відстеженні активів та їхніх остаточних власників. Міжнародне співробітництво України в розробленні цих правил дасть змогу підвищити міжнародний рейтинг нашої держави та зробити ще один поступ на шляху боротьби з вивезенням капіталів, адже нинішня тенденція обов’язково має бути змінена.

---

⁹ Уряд підтримав законопроект щодо контролю за трансфертним ціноутворенням // Урядовий портал. – 2013. – 18 січ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245973872&cat_id=244274160.